

ШЛЯХИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В.Ф. Савченко, д-р екон. наук, професор

Чернігівський державний інститут економіки і управління, м. Чернігів

В статье представлена современная ситуация инновационного развития производительных сил Украины на региональном уровне и исследования отечественных ученых по данной проблеме. Показаны опыт работы Белоцерковского бизнес-инкубатора, Черниговского института агропромышленного производства и Носовской сельскохозяйственной опытной станции в разработке и внедрении инноваций. Рассмотрены проблемы создания технополиса в г. Славутич с использованием инфраструктуры Чернобыльской атомной электростанции. Охарактеризован программный подход к решению вопросов инновационной стратегии. Как результат проведенного исследования даются обобщения и конкретные предложения.

Ключевые слова: инновация, продуктивные силы, регион, программа, стратегия, бизнес-инкубатор, технополис, инфраструктура, технологии, предпринимательство.

У статті подані сучасна ситуація щодо інноваційного розвитку продуктивних сил України на регіональному рівні та напрацювання вітчизняних вчених із цього питання. Показані досвід роботи Білоцерківського бізнес-інкубатора, Чернігівського інституту агропромислового виробництва та Носівської сільськогосподарської дослідної станції з розроблення та впровадження інновацій. Розглянуті проблеми створення технополісу у м. Славутич із використанням інфраструктури Чернобыльської атомної електростанції. Охарактеризований програмний підхід до вирішення питань інноваційної стратегії. На базі проведеного дослідження надані узагальнення і конкретні пропозиції.

Ключові слова: інновації, продуктивні сили, регіон, програма, стратегія, бізнес-інкубатор, технополіс, інфраструктура, технології, підприємництво.

Становище країни та її регіонів у геополітичній конкуренції в ХХІ столітті визначають рівень освіти і здоров'я населення, розвиток науки, можливості інформаційного середовища, здатність господарського механізму підтримувати високу інноваційну активність. Україна намагається йти інноваційним шляхом розвитку продуктивних сил. Стратегіям цього є нормативні документи, ряд програм і задекларованих стратегій, прийнятих на державному рівні. Але зазначені заходи не призвели до активізації інноваційної діяльності промислових, сільськогосподарських та інших підприємств. Головні причини ситуації, яка склалася, на державному і регіональному рівнях: нестача коштів у держави і суб'єктів господарювання; відрив фінансового ринку та інноваційних потоків від реального сектора економіки; відсутність чітко визначених державних пріоритетів у інноваційній політиці [1].

Зазначеною проблемою на науковому рівні займається значна кількість вчених-економістів, які присвятили інноваційному розвитку чимало наукових праць, а саме: В.Александрова, С.Аптекарь, Д.Богиня, А.Гальчинський, В.Геєць, С.Данилишин, М.Чумаченко, О.Ястремська та ін.

Водночас інноваційному розвитку продуктивних сил на регіональному рівні, забезпеченню комплексного підходу під час його впровадження в теоретичних та науково-практичних дослідженнях приділяється недостатньо уваги. Вивчення цієї проблеми, її конкретних складових та регіональних особливостей, узагальнення окремих фактів і надання пропозицій щодо шляхів інноваційного розвитку продуктивних сил регіонів на сучасному етапі є **метою** даної публікації.

Освоєння інноваційних технологій у промисловості та сільському господарстві є головним фактором розвитку для індустріально розвинених країн ринкової економіки. Розглянемо ситуацію у напрямку інноваційного розвитку в нашій державі. Основні фонди у промисловості фізично зношені на 60% і морально застарілі на 95%. Кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується. На сьогодні лише кожне десяте підприємство здійснює інноваційну діяльність, тоді як у розвинених країнах частка інноваційно-активних підприємств досягає 70%. У результаті частка інноваційної продукції в обсягах промислового виробництва становить в Україні менше 7%. Трансформаційні процеси в економіці впродовж останніх 15 років значно знизили науковий та технологічний потенціал підприємств [2].

Необхідне вирішення таких основних завдань інноваційної політики з боку держави: концентрація організаційних заходів і ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку з метою зростання попиту промислового виробництва на науково-технічні досягнення, залучення фінансів до інвестування проектів технологічного переозброєння галузей промисловості; вибір стратегії розвитку інноваційної сфери під час реалізації в галузях промисловості технологій та проектів, що здійснюють вирішальний вплив на підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції; створення сприятливих економічних та фінансових умов для активізації інноваційної діяльності; узгодженість дій органів виконавчої влади з метою розроблення комплексного підходу до реалізації державної інноваційної політики; збереження і розвиток виробничо-технологічного потенціалу, його використання для переходу до сучасного рівня та прогресивних технологій; використання інноваційних виробництв, які забезпечать випуск конкурентоспроможної продукції, комп'ютерних інформаційних технологій та автоматизоване управління технологічними процесами.

При вирішенні цих завдань сприятливими факторами можуть бути: природні ресурси, мінерально-сировинна база, транспортна інфраструктура; потужний технологічний потенціал суміжних з пріоритетними галузями; резерв виробничих потужностей з випуску масової, дешевої продукції, яка може знайти попит на внутрішньому ринку, а також на ринках інших країн.

Водночас проблемними складовими постають: технологічна відсталість, яка обумовлює низьку конкурентоспроможність продукції окремих галузей промисловості; відсутність розгалуженої інфраструктури в інноваційній сфері; дефіцит фінансів у необхідних обсягах, що позначається на інноваційній активності реального сектору економіки; недостатність сектору малих інноваційних підприємств, які володіють необхідною гнучкістю та пристосованістю до швидких змін умов на ринку.

Одним із основних механізмів підтримки інноваційного шляху розвитку економіки і технологічного переозброєння галузей на основі використання науково-технічних розробок та сучасних технологій є державні інноваційні програми, які направляють кошти державного бюджету країни і позабюджетних джерел на фінансування наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок, а також освоєння їх у промисловому виробництві. Програмний підхід особливо доцільний на регіональному рівні.

Про важливість питань регіональної спрямованості інноваційного розвитку, переведення цієї складової економічної політики на регіональний рівень поряд з іншими факторами свідчить розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 травня 2007 року „Питання утворення регіональних центрів інноваційного розвитку”.

Інноваційну ситуацію в регіональному розрізі характеризують дані таблиці 1 [3].

Таблиця 1 - Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2007 р. за регіонами

Показник Територіальна одиниця	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових під- приємств	Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн грн	Обсяг реалізованої продукції, млн грн	Частка реалізованої інноваційної про- дукції у загальному обсязі промислової продукції, %
Україна	1472	14,2	10850,9	40188,0	6,7
Автономна Республіка Крим	33	11,5	185,0	624,0	6,6
Вінницька	75	23,9	355,3	616,0	6,6
Волинська	36	19,8	169,8	3042,3	38,3
Дніпропетровська	70	10,8	1179,6	4516,2	4,4
Донецька	82	10,4	2639,9	5601,4	4,7
Житомирська	37	10,5	61,3	226,2	3,2
Закарпатська	28	8,8	40,7	114,7	1,9
Запорізька	43	10,8	160,3	3432,0	6,5
Івано-Франківська	92	30,6	264,9	438,0	4,2
Київська	52	11,9	306,6	515,5	2,9
Кіровоградська	39	15,8	107,3	484,7	9,6
Луганська	67	11,3	1343,4	7720,3	14,9
Львівська	127	15,8	272,5	1064,2	6,5
Миколаївська	26	8,3	240,9	60,8	0,6
Одеська	46	11,4	741,2	2287,2	13,4
Полтавська	64	15,3	99,7	1077,4	3,1
Рівненська	22	8,5	24,3	88,3	1,2
Сумська	14	5,2	179,4	819,7	8,8
Тернопільська	36	13,2	19,3	179,5	5,7
Харківська	142	18,0	277,5	1882,3	6,2
Херсонська	29	13,6	138,8	200,6	4,5
Хмельницька	25	7,3	91,9	97,0	1,2
Черкаська	27	8,9	42,8	511,4	4,1
Чернівецька	32	17,4	16,9	304,4	13,0
Чернігівська	41	15,5	225,4	398,9	5,0
м. Київ	180	33,4	1666,0	3870,2	12,9
м. Севастополь	7	6,7	0,2	14,8	0,8

Аналізуючи деякі показники таблиці, отримуємо таку ситуацію.

1 Ми маємо невиправдано високу розбіжність у показниках реалізованої інноваційної продукції у загальному випуску продукції – від 0,8 % у м.Севастополі до 38,8 % у Волинській області.

2 Не простежується прямої залежності між часткою інноваційної продукції і такими факторами, як кількість інноваційно активних підприємств та обсяги витрат на інноваційну діяльність.

3 Регіони, які знаходяться в подібних економічних умовах, мають практично однакові пріоритети та проблеми, досягли діаметрально протилежного рівня активності в цьому питанні. Як приклад, частка інноваційної продукції у Волинській області – 38,3%, а в Рівненській – 1,2%.

Ситуація впливає на економічний розвиток регіонів і потребує коригуючих дій. Необхідний активний розвиток інфраструктури інноваційної діяльності.

Модель прискореного й ефективного функціонування інноваційного циклу „наука – технологія – виробництво – розподіл – споживання” повинна апробуватися на базі науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів і венчурних фірм.

Дієвим та ефективним елементом інфраструктури ми вважаємо бізнес-інкубатори. Своєю діяльністю вони забезпечують реалізацію пріоритетів державної економічної політики: сприяють створенню робочих місць, підтримують регіональний розвиток малого підприємництва тощо.

Мережу бізнес-інкубаторів в Україні почали створювати в 1996 році. На сьогодні зареєстровані 63 бізнес-інкубатори. Для України особливо важливим є досвід ефективно діючих структур, оскільки реально діють лише 10-12 бізнес-інкубаторів, які відповідають міжнародно визнаній концепції.

Найуспішнішим з них можна вважати Білоцерківський інноваційний бізнес-інкубатор, який діє з 1998 року. Це громадська неприбуткова організація, головною метою якої є підтримка розроблення і широкого застосування нових технологій, конкурентоспроможних на світовому ринку інформаційних систем, посилення впливу інноваційних факторів на структурну перебудову економіки. Головне завдання – сприяти створенню та розвитку малих підприємств через надання навчально-тренінгової і консультативної допомоги, професійної підготовки фахівців малого та середнього бізнесу.

Протягом п'яти років діяльності було створено широку інфраструктуру, яка діє в інтересах клієнтів: Центр підтримки підприємництва, Технічний центр сприяння реалізації підприємницьких ініціатив, Навчальний центр менеджменту, Жіночий центр підтримки бізнесу, конференц-сервіс, рекламна, кадрова та консалтингова агенції, представництво міжнародного Мікрофінансового банку, кредитна спілка “Профін-Центр”, Громадська приймальня Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, Білоцерківська регіональна асоціація підприємців тощо. Було опрацьовано й адаптовано до умов України значний методичний матеріал, надана практична допомога у становленні та розвитку більш як 200 фірмам. Нами вважається за доцільне вивчення і використання досвіду роботи Білоцерківського бізнес-інкубатора на території інших регіонів держави.

Проведемо вибірково аналіз інноваційної ситуації в конкретній Чернігівській області. Для прикладу візьмемо одну з її основних складових – агропромисловий комплекс. Роботу в цьому напрямку очолює Чернігівський інститут агропромислового виробництва. Останніми роками його спеціалістами завершено 24 наукові розробки, в тому числі створено 10 нових сортів. Експериментальне упровадження закінчених наукових розробок здійснюється в 10 базових господарствах. Тут щорічно освоюється 18-26 новинок. П'ять базових господарств працюють за інноваційними технологічними проектами.

Велика робота щодо створення сортів сільськогосподарських культур проводиться на Носівській сільськогосподарській дослідній станції у районному центрі Носівка. До Реєстру сортів рослин України занесено 30 сортів Носівської селекції, які зараз працюють на виробництво.

Перетворення новацій в інновації через випробовування відповідно до умов виробництва покладено на Центр наукового забезпечення агропромислового виробництва, що діє на базі Чернігівського інституту агропромислового виробництва. Для виконання цієї функції в інституті також створено відділ маркетингу інновацій та інноваційного провайдингу.

Налагодження взаємовигідних зв'язків, обмін інформацією, пошук і вихід на якісно новий, сучасний рівень маркетингу інновацій та інноваційного провайдингу – головні завдання аграрної науки в регіоні на наступні роки. На рівні області необхідно організаційно й у фінансовому плані забезпечити упровадження напрацювань інституту та його складових у господарствах всіх форм власності, а по можливості і в особистих господарствах селян [4].

Подамо розподіл організацій області, які виконували наукові та науково-технічні роботи, за галузями наук у 2007 р. (рис. 1).

Майже половина організацій працюють у напрямку продуктивних сил агропромислового комплексу. Турбує недостатня кількість організацій у частині технічних, а особливо економічних наук. При такому підході важко сподіватися на напрацювання в частині нових ринкових форм організації праці (кластери, транскордонне співробітництво, вільні економічні зони, конкурентоспроможність регіональної економіки, підготовка до ефективної діяльності в умовах членства в СОТ та інше). Поки що майже все тримається на ентузіазмі окремих вчених-економістів. Так довго тривати не може. Та й ефективність такої праці, несистемної, без організаційної та фінансової підтримки, до значних результатів не приведе.

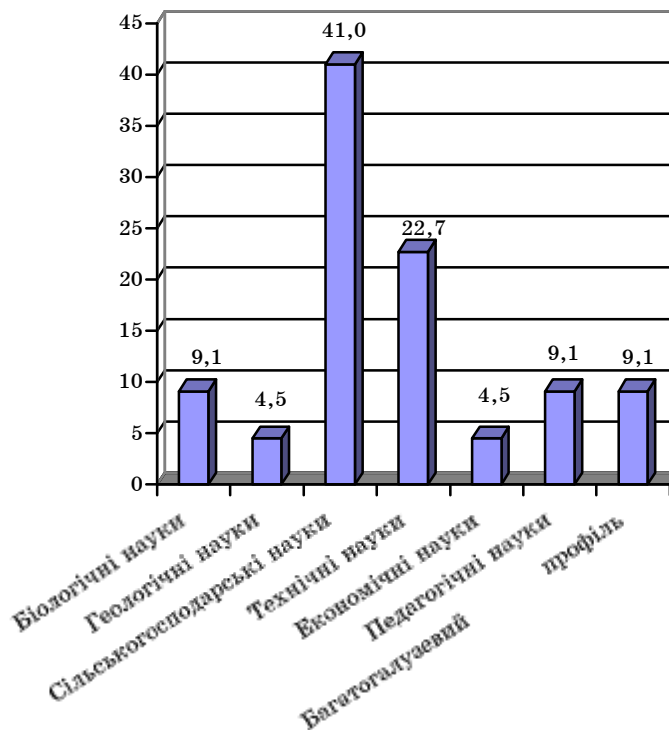

Рисунок 1 - Розподіл організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи за галузями наук у 2007 році, відсотків до загальної кількості

Доцільно проаналізувати ефективність програмного забезпечення інноваційного розвитку продуктивних сил досліджуваної області.

Перш за все розглянемо документ програмного характеру, цілком присвячений зазначеній проблемі, – “Програму науково-технічного та інноваційного розвитку області на 2007 – 2010 роки”. Вона не має конкретних цифр щодо упровадження інноваційних проектів та технологічних процесів, деталізації по районах тощо і скоріше нагадує

інформаційний матеріал, придатний для аналізу ситуації. Визначені пріоритетні напрями інноваційної діяльності. У галузевому розрізі до них належать: паливно-енергетичний комплекс, машинобудування і приладобудування, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації, високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості, охорона здоров'я людини та захист навколишнього середовища.

Для вирішення проблеми збільшення інноваційної та інвестиційної активності суб'єктів господарювання необхідні зниження податкового навантаження, а також використання системи державних замовлень, гарантійних програм, формування ринку ефективних інноваційних та інвестиційних проектів.

Прямі підтримки потребує інфраструктура інноваційної діяльності, до якої в першу чергу входить система науково-технічної інформації для створення в регіонах мережових інноваційних структур, що сприятимуть розвитку співробітництва технологічно пов'язаних між собою підприємств, наукових установ, фінансових інституцій і адміністративних органів [5].

У 2006 р. було розроблено ще один документ, цього разу довгострокового характеру – “Стратегію соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року”. У ньому детально розглянуто напрямки інноваційного потенціалу регіону. Науково-технічний потенціал області представлений 22 організаціями та установами, три з яких – багатогалузеві наукові установи. Більше третини організацій належить до галузевого сектору науки, четверта частина – до академічного, кожна п'ята – займається науковою діяльністю, представляє вищі навчальні заклади, 13,6 % від загальної кількості – заводську науку. Близько половини наукових організацій зосереджено у м. Чернігові, 18,2 % – у м. Ніжині, 9,1 % – у м. Прилуки, решта знаходиться у шести районах області.

У регіоні створюється продукція машинобудування та приладобудування, авіакосмічної галузі, електронних систем зв'язку, комп'ютерні і телекомунікаційні технології тощо. Разом з тим питома вага наукової продукції в загальному обсязі промислових виробів досить незначна, критичної межі досяг рівень зносу основних фондів.

В умовах, що склалися, необхідно розробити і впровадити механізм залучення та утримання грошових ресурсів у виробничій сфері. Ключовими питаннями механізму повинні стати: введення окремого режиму руху амортизаційних коштів підприємств і тих, що звільняються від оподаткування у зв'язку з їх інноваційною спрямованістю; система рахунків з обмеженням використання коштів, що на них накопичуються, винятково для технологічного оновлення виробництва. Особливо актуальними залишаються питання ефективного використання науково-технічного потенціалу для активізації інноваційного процесу, прискорення комерціалізації науки, залучення науковців до розширення інфраструктури інноваційного середовища. У цілому програмне забезпечення інноваційного розвитку в області характеризується деяким посиленням уваги в планових документах, а також поступовим відходом від конкретизації у передбачуванні показників [6].

Розглянемо питання розвитку технополісу в області чи там, де буде задіяний науково-технічний потенціал регіону. На території Чернігівської області знаходиться частина всесвітньо відомого унікального анклаву з адміністративним підпорядкуванням Київській області – м.Славутич та інфраструктура Чорнобильської атомної електростанції. Її вплив на функціонування області дуже значний і взаємозв'язаний. Створення технополісу, на наш погляд, повинно сприяти розвитку регіону.

Основні причини необхідності створення технополісу: регіон знаходиться поряд із Чорнобилем і він завжди буде його проблемою; це

територія, забруднена наслідками аварії, як і значна частина області та навколишніх областей і Республіки Білорусь; місто Славутич має статус вільної економічної зони, що сприяє його прискореному економічному розвитку та залученню інвестицій; м.Славутич та ЧАЕС – це фактично діючий обладнаний технополіс із персоналом вищої кваліфікації, готовий до інноваційного прискорення, але неорганізований і науково не зорієнтований на роботу в зазначеному напрямку.

Технополіс повинен бути забезпечений всією нормативною і правовою базою з пільговим оподаткуванням діяльності. Безумовно, потрібна державна підтримка як у фінансах, так і в питаннях делегування деяких видів діяльності (сертифікації, стандартизації, аудиту, спеціальних випробувань тощо) у напрямках екології, ядерної безпеки, надзвичайних ситуацій, альтернативної енергетики з організацією відповідних державних і міжнародних структур у м.Славутичі. Можливо, необхідно розглянути питання про відкриття філій Національної Академії наук України, а також країн, які беруть участь у роботі Єврорегіону “Дніпро”. Виробничою базою технополіса повинна бути, на наш погляд, Чорнобильська атомна станція з її достатньо високою науково-виробничою інфраструктурою, а також 30 кілометрова зона відчуження.

На рівні регіону необхідно враховувати ще один аспект упровадження інновацій. Суб’єкти господарювання для забезпечення конкурентоспроможності впроваджують нові технології у виробництво і їм необхідні талановиті люди з практичними навичками управління бізнесом. Інноваційний економічний розвиток підприємств регіону не може проходити окремо від розвитку освіти, медицини і культури. Під час підготовки спеціалістів необхідно: здійснювати підготовку менеджерів і проектних менеджерів на основі тематики інноваційних проблем; реалізовувати методи та критерії визначення рівня підготовки спеціалістів; здійснювати взаємодію студентів у реалізації комплексних проектів підприємств; проводити розрахунки та оптимізацію параметрів проектів на базі узгоджених сучасних програмних та інформаційних засобів; використовувати нові Internet-технології для поширення нових ідей, проведення конференцій і узгодження результатів проектів; адаптувати сучасну тенденцію управління проектами до практичних цілей регіону [7,8].

На базі матеріалу регіонального характеру, а також окремих питань загальнодержавного спрямування, які вказують на незадовільний стан інноваційного розвитку, доцільно надати такі узагальнення та пропозиції.

1 Інноваційний розвиток промисловості можливий лише у разі залучення інвестицій. Привабливість проектів для інвесторів можна збільшити за рахунок: лібералізації і дерегуляції бізнесу; створення стабільного і прогнозованого правового клімату; поліпшення державного управління; зняття обмежень на зовнішню торгівлю та іноземний капітал; розвитку фінансових структур; значного зниження рівня корупції; посилення політичної стабільності; розширення об’єктивної інформації про Україну; підвищення зовнішнього іміджу держави; раціоналізації інвестиційних стимулів.

2 Необхідний активний розвиток інфраструктури інноваційної діяльності. Модель прискореного й ефективного функціонування інноваційного циклу „наука – технологія – виробництво – розподіл – споживання” повинна апробуватися на базі науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів і венчурних фірм.

3 Аналіз інноваційної діяльності в досліджуваному Чернігівському регіоні за 2004 – 2007 рр. показує, що вона активно не ведеться і послаблюється з кожним роком. Цікаві інноваційні проекти не

впроваджуються через відсутність інвестора. Було проаналізовано 2 програми соціально-економічного розвитку регіону. Освітлення зазначених питань у них недостатнє, носить загальний характер і не відіграє значної ролі в регулюванні та посиленні інноваційного розвитку. Ця складова державного впливу потребує активізації.

4 Необхідне залучення іноземних інвестицій для упровадження великих проєктів інноваційного характеру, зокрема створення технополіса в м.Славутич та на Чорнобильській АЕС.

5 Аграрне виробництво не отримує достатньо інвестицій і не носить інноваційного характеру. Доцільно посилити державну увагу до цієї складової соціально-економічного розвитку. У регіоні ефективно працюють Інститут агропромислового виробництва і Носівська сільськогосподарська дослідна станція. Потрібно фінансово та організаційно забезпечити упровадження їх розробок у життя.

6 Необхідно створювати на рівні області технопарки, технополіси, венчурні фонди і фірми, науково-технічні інкубатори як структури, що сприяють інноваційній діяльності малого та середнього підприємництва.

7 Потрібні подальші теоретичні напрацювання та практичні розробки в цьому важливому напрямку розвитку продуктивних сил і збільшення конкурентоспроможності економіки на регіональному рівні.

SUMMARY

WAYS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE FORCES OF REGIONS ON THE MODERN STAGE

V. Savchenko

Chernihiv State Institute of Economy and Management

In the article a modern situation is described in relation to innovative development of productive forces of Ukraine and at regional level of work of domestic scientists on this question. Rotined experience of Bilocerkiivskiy biznes-inkubator, Chernihiv institute of agroindustrial production and Nosivskiy of the agricultural experimental station in development and introduction of innovations. The considered problems of creation of technopolis are in town Slavutich with the use of infrastructure of the Chernobils' nuclear power plant. The programmatic going is described near the decision of questions of innovative strategy.

On the base of the conducted research generalizations and concrete suggestions are given. It is asserted that subsequent scientific researches in this direction are needed as a constituent of development of productive forces is important increase of competitiveness of regional economy.

Keywords: innovations, productive forces, region, program, strategy, biznes-inkubator, technopolis, infrastructure, technologies, enterprise.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети // Економіст. – 2007. – №9. – С.36-39.
2. Голляк Ю. Інноваційні перетворення української економіки в контексті міжнародної конкуренції // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №7. – С. 43-55.
3. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за ред. О.Г.Осауленка. – К.: Консультант, 2007. – 571 с.
4. Гринник І. Майбутнє – за інноваційними перетвореннями // Деснянська правда. – 2005, 25 жовтня .
5. Берестовий С. Інноваційно-інвестиційні параметри розвитку // Деснянська правда. – 2005, 31 травня. – С.2.
6. Савченко В. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. - Книга II. - Частина II. Регіон. – К.: Знання, 1999. – 212 с.
7. Філіпов Ю., Ткаченко Н. Концепція проєкту інноваційної підготовки спеціалістів для управління і проєктного розвитку Єврорегіону “Дніпро”// Міжнародна конференція “Єврорегіон ”Дніпро” – проблеми розвитку і функціонування. 11 листопада 2003 р. – м.Чернігів, 2003.
8. Ізюмська В. Державна підтримка розвитку інноваційних процесів на державному та регіональному рівнях // Економіка та держава. – 2007. – №10. – С.78-79.

Надійшла до редакції 16 лютого 2009 р.